

РОЗДІЛ 13

НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА XIV–XVIII СТОЛІТЬ: ЕТНІЧНО-РЕЛІГІЙНІ ГРУПИ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ УСТРІЙ

У 1356 р. Львову надано магдебурзьке право, згідно з яким місто було звільнено від юрисдикції королівських урядників і встановлено судову владу війта. Окрім того, цей привілей уявив перші свідчення правової сегрегації міського соціуму: магдебурзьке право надавалося всім мешканцям міста, навіть некаталикам, або, як зазначалося в документі, «іншим людям, що живуть у цьому місті, а саме вірменам, євреям, сарацинам і русинам» (*alii gentes habitantes in eadem civitate, videlicet Ormeni, Iudei, Saraceni, Rutheni*). Мешканці мали право вибору: або повністю підпорядковуватися правовій юрисдикції міського самоврядування та старости, які діяли згідно з магдебурьським правом, або ж вирішувати всі суперечки у власному суді відповідно до права своєї громади, але під керівництвом війта¹. Як бачимо, вже тоді населення міста було далеко не однорідним.

Магдебурзький привілей Львова був першим випадком, коли т. зв. німецьке право поширилося на території, населені переважно некаталиками, де співіснували представники різних етнічних груп. До цього часу воно формувалося в назагал католицькому середовищі, тому і його правові норми та звичаї були просякнуті католицизмом². Католицькій громаді у місті надано привілейований статус, таким чином створено умови для дискримінації інших етнічно-релігійних груп. Останні втратили свою автономію і, прийнявши новий правовий статус, були змушені задовольнятися

¹ Огляд історіографії цього питання див.: Janeczek A. *Studia nad początkami Lwowa: bilans osiągnięć i potrzeb badawczych. Rocznik Lwowski*. Warszawa, 1994. Т. 3: (1993–1994). S. 7–6; Капраль М. Привілей 1356 року як повторне надання магдебурзького права для міста Львова. *Вісник Львівського університету. Спецвипуск*. Львів, 1999. С. 11–21.

² Janeczek A. Ethnicity, Religious Disparity and the Formation of the Multicultural Society of Red Ruthenia in the Late Middle Ages. *On the Frontier of Latin Europe. Integration and Segregation in Red Ruthenia, 1300–1600* / ed.: T. Wunsch, A. Janeczek. Warsaw, 2004. S. 38.

статусом мешканців (*incolae, suburbani*), а не громадян (*cives*)³. Ця сегрегація також відображалася в просторовому плануванні міста, у якому були виділені окремі вулиці та ділянки для представників релігійно-етнічних груп⁴.

Католицька нація. Після запровадження магдебурзького права у Львові поряд із місцевим українським населенням з'явилися представники інших національностей. Хоча не можна заперечувати факт, що за часів існування Галицько-Волинського князівства в місті було чимало представників інших національних меншин – переважно вірмен та євреїв, але їх становище не відрізнялося від корінного населення. У новоорганізованому ж міському осередку, згідно з королівським привілеєм 1356 р., католицька громада, що складалася переважно з поляків та німців, зайняла домінуючу позицію.

Наплив німецьких колоністів до Руського воєводства простежувався ще в XIV ст. У Львові вони сформували потужну керівну групу, а місто перейняло взірці магдебурзького права, зокрема було створено інституції місцевого самоврядування⁵. Від початку XVI ст. у середовищі львівського патриціату спостерігався інтенсивний процес культурної асиміляції представників давніх німецьких родів серед польського населення⁶. Німці і поляки творили тоді відносно однорідну громаду, католицьку за віросповіданням і польську за суттю.

Такі ж права, як поляки та німці, мали мігранти з інших західноєвропейських країн, де панівною була католицька віра – італійці,

³ Heyde J. Multiethnizität, Stadtrecht, Stadt. Lemberg im späten Mittelalter. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*. 2017. Vol. 76. Sectio F. S. 95.

⁴ Janeczek A. Ulice etniczne w miastach Rusi Czerwonej w XIV–XVI wieku. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. 1999. Nr 67. Zesz. 1–2. S. 140–141; Krawcow S. Topografia wspólnot wyznaniowych w miastach Rusi Czerwonej XIV–XVII w. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. 1996. Nr 64. Zesz. 1. S. 77.

⁵ Петришак Б. Влада у Львові в другій половині XIV ст.: колективний портрет. *Studia z Dziejów Średniowiecza*. 2016. Nr 20. S. 95–114.

⁶ Юзеф Скочек зазначав, що німецькі родини на початку XVI ст. сполонізувалися, про що свідчить запровадження у Львівському кафедральному костелі, окрім німецькомовного проповідника, ще й польськомовного, тобто поширення польської мови серед населення: Skoczek J. *Studia nad patrycjatem lwowskim wieków średnich. Pamiętnik Historyczno-Prawny*. Lwów, 1929. T. 7. Zesz. 5. S. 3; Skoczek J. *Kwestia kazań lwowskich w wieku XIII–XVI*. Lwów, 1927. S. 16–23.

англійці та шотландці. Італійська міграція до Львова почалася у XIV ст. як із колоній на території Османської імперії, так і з Апеннінського півострова⁷. Першим шляхом найчастіше прибували купці – активні учасники торгівлі Львова з генуезькими колоніями на Чорному морі⁸. Другим шляхом приїздили італійські будівничі, яких залучали до відбудови міста після пожежі 1527 р. Ново-прибулі отримували міське право і здобували значні статки, згодом одружувалися з представницями заможних львівських родин і надовго вливалися у міщанське середовище⁹. Так само, як і в інших містах, італійці швидко полонізувалися, цьому сприяли спільна з поляками римо-католицька віра та віддаленість від Батьківщини¹⁰. Англійці та шотландці займалися переважно торгівлею, зокрема експортували зерно до країн Західної Європи¹¹. Найчастіше вони приїжджали з сім'ями і оселялися поруч із земляками. Вид їхньої діяльності впливав на часту зміну місця проживання і відповідно міського громадянства¹².

Представникам католицького населення адресувалися всі королівські привілеї, надані Львову. Лише вони мали право бути обраними до органів міського самоврядування – судової лави та міської ради. Членами більшості ремісничих цехів також могли бути лише католики. Вони мали переваги й у веденні торговельної діяльності,

⁷ Ptański J. *Kultura włoska wieków średnich w Polsce*. Warszawa, 1959. S. 91.

⁸ Hryszko R. *Januensis ergo mercator. Działalność gospodarcza Genuenńczyków w ziemi lwowskiej na tle kontaktów Polski z czarnomorskimi koloniami Genui w XV wieku*. Kraków: Historia Jagellonica, 2012. S. 11.

⁹ Łoziński W. *Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku – architektura i rzeźba*. Lwów, 1901. S. 18–20; Нишпор М. Щоденне життя італійців у Львові наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. (на матеріалах заповітів та інвентарів майна). *Український історичний журнал*. 2007. № 4. С. 51–53.

¹⁰ Jakimińska G. *Włosi w lubelskiej elicie władzy w drugiej połowie XVI wieku*. *Res Historica*. 2005. T. 19–21. S. 41–55; Kyrk F. *Przyczynek do historii Włochów w Krakowie*. *Polska, Prusy, Ruś. Rozprawy ofiarowane prof. zw. dr. hab. Janowi Powierskiemu w trzydziestelecie pracy naukowej* / pod red. B. Śliwińskiego. Gdańsk, 1995. S. 85–89.

¹¹ Шиян Р. Діяльність шотландських купців на міських ринках Руського воєводства в другій половині XVI ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 1984. Вип. 20. С. 22.

¹² Łoziński W. *Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI–XVII wieku*. Lwów, 1890. S. 47.

зокрема могли користати з привілею на право складу. Згідно з ним, приїжджі купці були змушені затримуватися у Львові і продавати свої товари місцевим жителям. У більшості міст це право було обмеженим на певний період часу (6, 10, 12 днів). Львів натомість мав «абсолютне право складу» для товарів із східних країн та обмежене (терміном на 14 днів) для всіх інших¹³. Купці, що прямували з країн Сходу, були змушені заїжджати сюди й продавати свої товари стільки часу, поки їх не розкупили багаті львівські торговці, які перепродували їх дрібним і середнім, але за значно вищими цінами. Право складу давало значні переваги львів'янам, бо місто перетворилося на своєрідну товарну станцію, через яку переправляли товари зі Сходу на Захід і навпаки. Водночас це ускладнювало діяльність іноземців, які, щоб не витратити зайвий час та гроші, намагалися оминати львівський склад¹⁴. Від 1435 р. мешканці користали й з права дорожнього примусу, за яким купці були змушені вибирати дороги, що прямували винятково через Львів¹⁵.

Значна частина католицького населення займалася й промислами. Діяльність львівських ремісників базувалася на принципі корпоративності. Усі вони були членами певного професійного об'єднання, тобто цеху. Відомо, що у XV ст. у Львові діяло 10 ремісничих цехів. У 70-ті роки XVI ст. 20 організацій об'єднували представників 50 ремісничих професій¹⁶. Наприкінці XVI ст. додатково утворено спільний цех цирюльників, токарів та гребінників (1578)¹⁷, шапкарів (1590)¹⁸, малярів (1597)¹⁹. Згідно з підрахунками Яросла-

¹³ Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. / упоряд. М. Капраль. Львів, 1998. С. 44–46, 90–94, 110–117; Lewicki S. Targi lwowskie w od XIV do XIX wieku. Lwów, 1921. S. 2; Lewicki S. Prawo składu w Polsce. Lwów, 1910. S. 33–34; Wyrozumski J. Kraków i Lwów w średniowiecznej Europie. *Kraków i Lwów w cywilizacji europejskiej*: materiały Międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach (m. Kraków, 15–16 listopada 2002). Kraków, 2003. S. 43.

¹⁴ Charewiczowa Ł. Handel średniowiecznego Lwowa. Lwów, 1925. S. 36.

¹⁵ Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. С. 80–83; Małecki J. Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI wieku. Warszawa, 1963. S. 27.

¹⁶ Charewiczowa Ł. Lwowskie organizacje zawodowe za czasów Polski Przedrozniorowej. Lwów, 1929. S. 5; Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій: зб. док. / упоряд. М. Капраль. Львів, 2007. С. XV.

¹⁷ Капраль М. Економічні привілеї міста Львова. С. 45–52.

¹⁸ Там само. С. 392–404.

¹⁹ Там само. С. 568–569.

ва Кіся, наприкінці XVI ст. у Львові діяло 27–33 цехів²⁰. Варто зазначити, що участь у цеховому ремеслі була прерогативою католицького населення, представники інших релігійно-етнічних груп не мали права легально займатися ремеслом. Однак на практиці деякі цехи (шевський, кравецький) допускали можливість співпраці із некаталиками.

Згідно з привілеєм про надання магдебурзького права (1356), лише представники католицької нації могли бути обраними до органів міського самоврядування²¹. Варто пам'ятати, що згідно з принципами німецького права, владу ранньомодерного Львова формували три муніципальні органи з чітко визначеними сферами діяльності – міська рада (законодавча, судова та фінансова діяльність), судова лава і зібрання міського поспільства (репрезентація інтересів міщан). Таким чином, будь-який повноправний громадянин міг стати одним із 12 радників, одним із 11 (лавників), виконувати функції бурми́стра чи вї́йта, бути писарем, синдиком, тлумачем (перекладачем), прокурором, нічним бурми́стром, міським слугою (охоронцем ваг, нічним сторожем) чи екеку́тором (катом)*.

Згідно з привілеєм Владислава Опольського 1378 р., представники католицької громади як повноправні громадяни мали право обирати міську владу, а представник короля (руський воевода) лише затверджував вибори²². Починаючи з 1519 р., коли королівська комісія затвердила нову процедуру виборів міської влади, згідно з якою кількість членів ради збільшено до 12, а уряд райців став довічним, міщани втратили право вибору представників міської влади. Від цього часу вони все частіше домагалися збільшення свого впливу на фінансову діяльність райців. Унаслідок цього у 1526 р. створено нову інституцію – комісію «десяти мужів»²³, яка склада-

²⁰ Кісь Я. Промисловість міста Львова в період феодалізму (XIII–XIX ст.). Львів, 1968. С. 55.

²¹ Czołowski A. *Pogląd na organizację i działalność władz miejskich do 1848 r. Miasto Lwów w okresie samorządu (1870–1895)*. Lviv, 1896. S. XXX–LVII.

* Насправді ж лише представники багатих патриціанських родин займали посади в органах міського самоврядування без жодних формальних обмежень.

²² Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. С. 41–42.

²³ До нашого часу збереглася лише одна книга записів Комісії «десяти мужів». *Центральний державний історичний архів України, м. Львів* (ЦДІАЛ України). Ф. 52. Оп. 2. Спр. 667.

лася з 4 лавників і 6 представників міського поспільства. Від цього часу щороку, напередодні виборів, двоє райців і двоє лонгерів звітували про фінансову діяльність ради за попередній рік у присутності «старих» райців і комісії десяти мужів²⁴.

Після суспільного виступу львівських міщан проти зловживань міської влади 1576–1577 рр., львів'яни домагалися права обирати своїх представників до нової інституції – колегії «сорока мужів», яка представляла інтереси міської громади і поряд із міською радою та судовою лавою утворювала третій стан міського самоврядування²⁵. У складі цієї інституції було 20 купців і 20 ремісників. Відтоді сформувалося неписане правило – членами судової лави обиралися лише ті особи, які раніше належали до складу колегії «сорока мужів». Другим важливим досягненням львівського міщанства після конфлікту 1576 р. було створення лонгерії – окремої інституції, що складалася з 6 старих райців, 4 лавників і 6 членів колегії «сорока мужів». На засіданнях лонгерії райці звітували про стан міських фінансів, оприлюднювали всі положення та привілеї для членів цієї комісії²⁶.

На початку XVII ст. колегія «сорока мужів» втратила своє значення, фактично ця установа стала лише першою сходинкою в ієрархії міської влади. Натомість більшого значення набула Організація «націй і станів» (*ordines et nationes*). Членами цієї організації, окрім католиків, могли бути також старші вірменської та руської громад²⁷.

Українці (русини). Українці формували другу за кількістю релігійно-етнічну групу Львова. З княжих часів вони заселяли територію Підзамча²⁸, а у період польського панування проживали у

²⁴ Детальнішу інформацію про засади діяльності та особовий склад цієї інституції див.: Гуль О. Львів у XVI столітті: місто конфліктів та порозумінь. Львів, 2018. С. 104–108.

²⁵ Ptaśnik J. Walki o demokratyzację Lwowa od XVI do XVIII wieku. *Kwartalnik Historyczny*. 1925. T. 39. S. 9–11.

²⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 52. Оп. 2. Спр. 668–675.

²⁷ Ptaśnik J. Walki o demokratyzację Lwowa... S. 249; Капраль М. Функціонування органів влади Львова у XIII–XVII ст. (нарис історії інститутів магдебурзького права). *Український історичний журнал*. 2006. Вип. 5. С. 123.

²⁸ Czołowski A. Lwów za ruskich czasów. *Kwartalnik Historyczny*. 1891. R. 5. Zesz. 1. S. 796.

східній частині середмістя, що знаходилася між єврейським і вірменським кварталами²⁹ та на території обидвох передмість³⁰.

Результатом німецької колонізації, що тривала паралельно з приєднанням Львова до складу Польського Королівства, була маргіналізація становища української (руської) громади в політичному та економічному житті міста. У привілеї 1356 р. українці, які хоча й були автохтонним населенням, перераховані серед «інших мешканців цього міста» (*alii gentes habitantes in eadem civitate*). На відміну від вірменської та єврейської громад, які мали власну судову автономію, українці не створили власних судових структур, а підпорядковувалися тільки магдебурзькому праву³¹. На думку Мирона Капраля, причина цього полягала у невеликій кількості українців, що проживали в середмісті, та відсутності традиції міського самоврядування в долокаційний період³². Більшість із них були позацеховими ремісниками або найманими працівниками, до них застосовували ті ж обмеження, що й до іноземців³³. Українці мали право проживати тільки на території своєї етнічної ділянки, обмеженій Руською та декількома прилеглими вулицями³⁴. Незважаючи на те, що більшість українців не були повноправними громадянами, у XVI ст. вони успішно

²⁹ Капраль М. Українська громада на вулиці Руській Львова в 1550–1585 роках. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2002. Вип. 37. Ч. 1. С. 148–149; Кос Г. Українська ділянка середньовічного Львова (до питання про будівництво та архітектуру XV–XIX ст.). *Україна в минулому*. Київ; Львів, 1994. Вип. 5. С. 66.

³⁰ Charewiczowa Ł. Ograniczenia gospodarcze nacji schizmatyckich i żydów we Lwowie XV i XVI wieku. *Kwartalnik Historyczny*. Lwów, 1925. R. 39. S. 196.

³¹ Janeczek A. Excerptis schismaticis. Upośledzenie Rusinów w przywilejach prawa niemieckiego Władysława Jagiełły. *Przegląd Historyczny*. Warszawa, 1984. T. 75. Zesz. 3. S. 528.

³² Капраль М. Національні громади. Історія Львова. Т. 1. С. 124; Капраль М. Національні громади міста Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини). Львів, 2003. С. 62.

³³ Charewiczowa Ł. Ograniczenia gospodarcze nacji schizmatyckich... S. 196.

³⁴ Долинська М. Українська ділянка Львова у XVI–XIX ст. (соціотопографічна характеристика): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Львівський державний університет ім. І. Франка. Львів, 1997. С. 12–15; Kapral M. Ulica Ruska we Lwowie w XVI wieku: topografia, mieszkańcy, instytucje. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. Warszawa, 2015. R. 63. Nr 2. S. 293–305.

займалися торгівлею³⁵. Очевидно, одна з причин такої професійної преференції полягала в тому, що вони мали право бути членами купецької корпорації і власниками крамів. У 1520 р. їм належало 10 багатих крамів на Ринку: 6 – купцям, 3 – кушнірам, 1 – кравцю³⁶.

Початок XVI ст. прийнято розглядати як час пробудження руської громади до активної участі в економічному та суспільному житті, спроб відновити свої права, які міська рада поступово урізала. У 1520-х роках польський король Сигізмунд I видав два декрети, що стосувалися суперечок між українцями та католицькою владою міста³⁷. Представники української громади скаржилися на те, що хоча вони і підпорядковуються магдебурзькому праву, але як некаатолики позбавлені доступу до посад в органах міського самоврядування, обмежені в економічній діяльності (як торгівлі, так і ремеслах), а також на те, що міський суд магдебурзького права не приймає присягу русинів. Королівська комісія вирішила, що русини можуть складати присягу у своїй церкві, але в присутності судового чиновника. Міський суд визнав свідчення русинів, хоча це суперечило нормам магдебурзького права. Православним священнослужителям було надано право носити «святі дари» вулицями міста під час похорону, але запалювати свічки, дзвонити у дзвони та здійснювати різні обряди вони могли лише на одній вулиці – Руській.

Через декілька років, у 1524 р., українці знову домагалися розширення своїх прав, зокрема купувати нерухомість у середмісті, займатися торгівлею і шинкуванням, вступати до ремісничих цехів. Однак це їм не вдалося³⁸. Після пожежі 1527 р. заможні україн-

³⁵ Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали. Львів, 1994. С. 10; Charewiczowa Ł. Ograniczenia gospodarcze nacji schizmatyckich. S. 197.

³⁶ Серед купців двома крамами володів Павлик Русин, і по одному – Кость Русин, Яцько Малецький, Ілько та Федько Луцький, з-поміж ремісників два належали Костю кушніру і по одному – Павлові кушніру та Гнату кравцеві, див.: Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали. Львів, 1994. С. 10, 23.

³⁷ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: зб. док. / упоряд. М. Капраль. Львів, 2000. С. 38–42.

³⁸ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 42–44; ЦДІАЛ України. Ф. 52. Оп. 1. Спр. 143 (Матеріали про надання привілеїв львівському «руському» населенню та боротьбу його з переслідуванням та обмеженням прав (Привілеї, декрети, скарги)). Арк. 5–5 а.

ці придбали від поляків і німців деякі будинки на Ринку та вулиці Багатих крамарів. Це викликало невдоволення купців католицького визнання³⁹. У 1529 р. вони звинуватили українців у відмові брати участь у похоронних богослужіннях латинського обряду, як це було передбачено статутом Купецької корпорації. Згідно з рішенням міської ради, українці, які купили крами у католиків, мали відвідувати богослужіння у костелах, а в разі недотримання цієї постанови – сплатити штраф⁴⁰.

Після Люблінської унії (1569) урядники і шляхта з Литви, Волині та Підляшшя (територій, приєднаних до Польщі), як католицького, так і православного віровизнання, були зрівняні у правовому статусі з католицькою нацією. Українська громада Львова знову звернулася до короля з проханням зрівняти їх у правах із католиками і в 1572 р. отримала привілей від короля Сигізмунда Августа⁴¹. Цей декрет був покликаний вирішити найсерйозніші економічні, адміністративні та релігійні проблеми між українцями і католицькою владою міста. На жаль, цей привілей так і не був реалізований. Хоча представники української громади домоглися підтвердження цього привілею від наступних королів у 1574 та 1577 рр.⁴², католицькій міській владі вдалося скасувати привілей. Король Стефан Баторій у 1578 р. скасував більшість вольностей, отриманих від свого попередника, і дозволив українським купцям торгувати в місті лише під час королівських ярмарків, посилаючись на статут королівства. Окрім того, українцям усе ще не дозволялося бути законними членами ремісничих цехів⁴³. Суперечки і взаємні зви-

³⁹ ЦДІАЛ України. Ф. 52. Оп. 2. Спр. 9. Арк. 903–904.

⁴⁰ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів). Biblioteka Baworowskich. Спр. 212/II. Арк. 33–38.

⁴¹ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 45; 7 липня 1572 р. король також розпорядився, аби львівський староста Миколай Гербурт захистив українське населення грецької віри від сваволі райців: ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 1–1 зв.

⁴² Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 53; ЦДІАЛ України. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 336. Арк. 1282–1283; Ф. 52. Оп. 1. Спр. 143. Арк. 8.

⁴³ Детальніше на цю тему див.: For the wider comparative context, consider: Charewiczowa Ł. Ograniczenia gospodarcze nacji schizmatyckich i Żydów we Lwowie w XV i XVI wieku. *Kwartalnik Historyczny*. Lwów, 1925. T. 39. S. 193–227.

нування тривали й надалі, допоки 17 травня 1585 р. король Стефан Баторій остаточно не виправдав раду⁴⁴.

У другій половині XVI ст. інтереси всіх українців, які проживали в місті та передмісті, представляло православне братство при Успенській церкві. Воно займалося не лише релігійними та культурними справами, а й економічними та політичними. Виборні старійшини братства користувалися визнанням як православних патріархів, так і королівської влади, часто ставали ініціаторами та координаторами акцій на захист української громади у Львові, представляли громаду в Організації «націй і станів». У 1592 р. братство отримало королівське підтвердження статуту 1586 р. і виступало офіційним представником інтересів української громади⁴⁵.

Варто зазначити, що наприкінці XVI – на початку XVII ст. політика щодо православної спільноти зумовлювалася не лише економічними чи правовими чинниками, а й релігійними. Міська рада діяла під впливом Католицької Церкви, яка переживала період Контрреформації, а економічні обмеження, накладені на українців наприкінці XVI ст., також були спрямовані на те, щоб схилити їх до унії з Католицькою Церквою⁴⁶. Берестейська унія (1596) спричинила нову хвилю суперечок між католицькою владою міста та українською громадою. Оскільки русини не приймали умов церковної унії, ремісничі цехи не хотіли приймати православних ремісників і намагалися усунути тих, хто вже був їхнім членом. За допомогою князя Костянтина Острозького русини Львова домоглися королівського декрету 1599 р., у якому король Сигізмунд III закликав магістрат не зазіхати на право українців вносити записи до міських книг і робити з них виписки. Цей мандат стосувався лише певних процедурних формальностей і мало впливав на становище руського населення⁴⁷.

У 1649, 1669, 1676 і 1697 рр. Братство домоглося видання

⁴⁴ Monumenta Confraternitatis Leopoliensis, sumptibus Instituti Stauropi-giani / Ed. dr W. Milkowicz. Leopoli, 1895. S. 109; Капраль М. Між двома уніями: правові конфлікти української громади та магістрату у Львові в другій половині XVI ст. *Київська старовина*. 2002. Вип. 2. С. 53.

⁴⁵ Зубрицький Д. Хроніка Ставропігійського братства / пер. І. Сварника. Львів, 2011; Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVIII ст. Київ, 1966. С. 61–62.

⁴⁶ Charewiczowa Ł. Handel średniowiecznego Lwówa. Lwów, 1925. S. 120.

⁴⁷ Капраль М. Національні громади міста Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини). Львів, 2003. С. 114.

підтвердженнь привілеїв Сигізмунда Августа від 1572 р. (про зрівняння українців у правах із католиками), Сигізмунда III від 1592 р. (про підтвердження статуту Братства), Владислава IV Вази від 1639 р. (про монополію Братства на друк кириличних книжок)⁴⁸. Однак ці привілеї не були реалізовані через протидію католицької влади міста, тому король Ян Казимир у 1653 р. узяв Братство під свій захист від свавілля католицької влади міста.

У 1699 р. українська громада отримала право голосу в Організації «націй і станів»⁴⁹. У 1730 та 1735 рр. польські королі Август II та Август III підтвердили всі привілеї братства та української громади⁵⁰. Згідно з умовами привілею 1730 р., русини отримали право купувати крами на площі Ринок і торгувати у Львові та на території всього королівства. У XVIII ст. (1713, 1745, 1753) українська громада домоглася видання декретів, які регламентували зрівняння українців і католиків у правових та економічних питаннях. Однак, як і раніше, реалізація цих прав наштовхувалася на опір із боку міської влади⁵¹.

Вагому роль у православній громаді поряд із українцями відігравали греки. Еміграція цієї меншини до Львова розпочалася одразу після падіння Константинополя, найбільше їх прибуло з Кандії, островів Крит та Хіос⁵². Виконавши всі необхідні умови для набуття міського права, вони ставали повноправними громадянами та досягали високого фінансового і соціального становища, а найактивніші з них отримували шляхетські титули та державні посади. Деякі греки, що не мали значного стартового капіталу для купівлі нерухомості в місті та самостійного ведення торгівлі, отримували громадянство через укладення шлюбу з львівськими православними міщанками⁵³. Ігор Лильо у тогочасній грецькій діаспорі виділяє

⁴⁸ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 53–64, 69–70, 75–76, 78–80.

⁴⁹ Там само. С. 83–85.

⁵⁰ Там само. С. 98–106.

⁵¹ Капраль М. Між двома уніями: правові конфлікти української громади та магістрату у Львові в другій половині XVI ст. *Київська старовина*. 2002. Вип. 1. С. 50–62; Капраль М. Історико-правова суперечка української і польської громад у першій половині XVIII ст. *Соціум. Альманах соціальної історії*. Київ, 2007. Вип. 7. С. 223–230.

⁵² Лильо І. Греки в історії пізньосередньовічного Львова XIV–XVIII ст. Львів, 2009. С. 30.

⁵³ Там само. С. 70.

такі категорії населення: купці, які приїжджали сюди, щоб торгувати тільки під час ярмарків; торговці, що мали своїх представників у місті та факторії на львівському ринку; заможні греки, які були членами Ставропігійського братства й, отримавши міське право, постійно проживали у Львові⁵⁴. Представники грецької діаспори торгували дорогими винами, привезеними з Молдавії та Волощини, а також східними товарами, хутром, металевими виробами, тютюном⁵⁵.

Вірмени. Третя релігійно-етнічна група, що заселяла Львів ще з княжих часів, – вірмени⁵⁶. Кількісно вони поступалися іншим громадам, але відігравали важливу роль в економічному, культурному та політичному житті⁵⁷. Хоча більшість вірмен не були повноправними громадянами, їм вдалося створити власну автономію⁵⁸. Вірменська судова автономія базувалася на діяльності світського вірменського суду, до складу якого належали вірменські старші (seniores) під головуванням міського війта. Згідно з привілеями, у компетенції цього суду було чотири типи справ: про нерухомість, кримінальні справи, справи про вбивства та злочинські вчинки⁵⁹. Окрім того, вагоме значення мав т. зв. вірменський духовний суд («суд провізорів архієпископської юрисдикції львівської вірменської нації»). Він складався з двох духовних та чотирьох світських

⁵⁴ Лильо І. Нариси з історії грецької громади Львова XVI–XVII ст. Львів, 2002. С. 30.

⁵⁵ Лильо І. Греки в історії пізньосередньовічного Львова. С. 34, 62–64.

⁵⁶ Осіп'ян О. Запрошення вірмен до Львова галицькими князями Данилом та Левом Даниловичем у «Topographia civitatis Leopolitanae» Іоганна Алембека: особливості ренесансного історіописання. *Український історичний журнал*. 2012. Вип. 6 (№ 507). С. 145–168; Дашкевич Я. Грамота Федора Дмитровича 1062 року (Нарис з української дипломатики). *Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР*. Київ, 1962. № 4(54). С. 9–20; Голубець М. Відкриття середньовічних фресок у Вірменському соборі у Львові. *Стара Україна*. 1925. Ч. 7/10. С. 119.

⁵⁷ Bardach J. Ormianie na ziemiach dawnej Polski. *Kwartalnik Historyczny*. Warszawa, 1983. R. 90. Zesz. 1. S. 111; Małecki J. Między Morzem Śródziemnym a Bałtykiem. Kraków i Lwów w nowożytniej Europie. *Kraków i Lwów w cywilizacji europejskiej: materiały Międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach (m. Kraków, 15–16 listopada 2002 r.)* / red. nauk. J. Purchla. Kraków, 2003. S. 54.

⁵⁸ Balcer O. Sądownictwo ormiańskie w średniowiecznym Lwowie. *Studia nad historią prawa polskiego*. Lwów, 1909. T. 4. Zesz. 1. S. 100.

⁵⁹ Ibid. S. 138–165.

осіб (вірменські старші). Формально очолював цей суд вірменський архієпископ або його заступник (авакарец). Проте вирішальну роль у його ухвалах відігравали саме вірменські старші: вони брали участь у більшості судових засідань, а присутність духовних осіб часто обмежувалася тільки до урочистих та найважливіших засідань, що стосувалися всієї громади. Зі світських справ у цій судовій інстанції не могли розглядати ті, які підлягали юрисдикції змішаного вірменського суду, що діяв під головуванням міського війта. До його юрисдикції належали також вірмени, що проживали у Кам'янці, Замості, Луцьку та Києві. Це була інституція фактично закрита від представників інших етнічних груп, які у разі виникнення судової суперечки з вірменами зверталися не в цей суд, а до змішаного вірменського суду чи судової лави⁶⁰.

У середмісті вірменська дільниця займала одну вулицю⁶¹. Власну юрисдикцію мали також вірмени, що проживали на Підзамчі, на території деканату св. Йоана⁶². Згідно з указом Владислава II від 1415 р., усі жителі цієї юридики підпорядковувалися вірменському праву, тут функціонував окремий суд, який очолював вірменський війт⁶³.

У другій половині XV ст. польські королі двічі, у 1476 р. та 1493 р., урегульовували правовідносини з приводу діяльності окремого вірменського війтівства. Король Сигізмунд I привілеєм від 1510 р. намагався розмежувати повноваження міського та вірменського судів. Відтоді міський суд мав вирішувати справи, що стосувалися «чотирьох статей»: про нерухомість, кримінальні справи, справи про вбивства та злочинські вчинки. Інші справи, у яких вірмени були лише однією зі сторін, мали розглядатися вірменським судом, що складався з війта та вірменських старших (сеньйорів)⁶⁴.

⁶⁰ Zapisy sądu duchownego Ormian miasta Lwowa za lata 1564–1608 w języku ormiańsko-kipczackim / oprac. E. Tryjarski, red. nauk. K. Stopka. Kraków, 2017; Zapisy sądu duchownego Ormian miasta Lwowa za lata 1625–1630 w języku ormiańsko-kipczackim / wyd. E. Tryjarski. Kraków, 2010.

⁶¹ Кос Г. З історії забудови Вірменської дільниці у Львові. *Записки Наукового товариства імені Шевченка (Записки НТШ)*. Львів, 1994. Т. 227: Праці секції мистецтвознавства. С. 289.

⁶² Капраль М. Правовий устрій вірменської громади Львова XIV–XVIII ст. *Україна в Центральній-Східній Європі*. Київ, 2002. Вип. 2. С. 139.

⁶³ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 126–129.

⁶⁴ Там само. С. 179–184.

У 1518 р. виник конфлікт у справі діяльності вірменського суду, представники міської влади твердили, що не розуміють статутів вірменського права, написаних вірмено-кипчацькою мовою. Король наказав перекласти вірменське право на польську, руську або латинську мови⁶⁵. Таким чином у 1519 р. затверджено Вірменський статут, що базувався на вірменському середньовічному праві XII–XIII ст., Судебнику Мхітара Гоша, Старому і Новому Заповітах, а також канонічному і магдебурзькому праві⁶⁶. Цей статут складався з 124 статей і регулював правовідносини у цивільному, господарському, сімейному та релігійному житті вірменської громади. У 1523 р. міська рада висловила протест проти ситуації, коли вірмени вирішили вносити майнові угоди в книги вірменського суду і взяли в свої руки судові справи, що стосувалися кримінальних злочинів. Королівський указ підтвердив текст привілею 1510 р., затвердивши новий компромісний тип вірменської автономії, що базувалася як на вірменському, так і на магдебурзькому праві⁶⁷. Натомість у 1549 р. вірменській громаді адресовано привілей щодо підпорядкування її лише суду свого вірменського права, до складу якого належали вїйт та вірменські старші. Цей указ посилив автономію вірменської юрисдикції в місті⁶⁸.

Згідно з даними Освальда Бальцера, спершу організація вірменських старших складалася з 6 осіб, а від 1563 р. – із 12, які могли пожиттєво виконувати свої функції, за цього 6 із них урядували одного року, а 6 інших – наступного. Вірменські старші виконували судові функції, керували діяльністю своєї громади та репрезентували

⁶⁵ Gromnicki T. Ormianie w Polsce, ich historia, prawa i przywileje. Warszawa, 1989. S. 54.

⁶⁶ Капраль М. Правовое устройство армянской общины Львова в XIV–XVIII веках. Обзор документов. *Кыпчакско-польская версия Армянского Судебника Мхитара Гоша и Армяно-кыпчакский Процессуальный кодекс*. Львов; Каменец-Подольский, 1519–1594 / сост.: А. Н. Гаркавец, Г. Сапаргалиев. Алматы, 2003. С. 746; Попович О. Правове регулювання відносин у вірменських громадах на українських землях за Судебником М. Гоша. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия Юридические науки*. Симферополь, 2007. Т. 20(59). № 2. С. 248–253.

⁶⁷ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 256–259.

⁶⁸ Там само. С. 268–272.

її інтереси. Вони підпорядковувалися міській раді та щороку складали перед нею присягу⁶⁹.

У 1578 р. вірмени отримали права і свободи, рівні з католиками, могли торгувати різними товарами та спиртними напоями, належати до ремісничих цехів⁷⁰. Католицька влада міста прагнула скасувати цей привілей, адже він, на її думку, обмежував права повноправних католицьких громадян. Скасування вірменського привілею стало можливим завдяки двом указам короля Сигізмунда III у 1600 р.⁷¹. Перший із них зберігав право вірмен на вільну торгівлю у місті, але обмежував їхню торгівлю сукном, яке можна було продавати лише у двох крамах. Водночас вони могли продавати лише дороге сукно, оскільки роздрібний продаж дешевих видів сукна (на яке був більший попит) був заборонений вірменам (за винятком випадків, коли торгові шляхи до Туреччини були закриті під час війни). Так само було обмежено кількість будинків, де можна було продавати алкогольні напої. Другий декрет стосувався обмеження кількості будинків, якими вірмени могли володіти у середмісті, до 73. Вірмени могли безперешкодно купувати майно у євреїв, однак були змушені продати свої будинки на площі Ринок⁷².

Із початку XVII ст. зросло значення вірменських старійшин у власній громаді. У 1616 р. король Сигізмунд III передав усіх вірмен під юрисдикцію вірменських старійшин⁷³. Від цього часу старійшини відповідали не лише за податкові зобов'язання вірмен, але й у разі непокори або незгоди могли карати порушників закону ув'язненням або штрафами.

Після унії з Католицькою Церквою вірменська громада додатково отримала вигідні економічні привілеї у 1651⁷⁴ і 1654 рр.⁷⁵. Однак католицька еліта, побоюючись конкуренції з боку вірменських купців, протестувала проти їх реалізації. У 1678 р. вірменські старійшини отримали привілей від короля Яна III Собеського, за яким

⁶⁹ Balcer O. Sądownictwo ormiańskie w średniowiecznym Lwowie. *Studia nad historią prawa polskiego*. Lwów, 1909. T. 4. Zesz. 1. S. 8–15.

⁷⁰ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 298–301.

⁷¹ Там само. С. 303–307.

⁷² Там само. С. 307–311.

⁷³ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 311–313.

⁷⁴ Там само. С. 332–343.

⁷⁵ Там само. С. 327–330.

щонайменше четверо вірмен могли стати членами престижного католицького лицарського братства⁷⁶. Найважливішим рішенням, однак, було звільнення вірменських старійшин від сплати податків на майно. Католицька еліта міста не хотіла приймати вірмен, стверджуючи, що вони не здатні виконувати лицарське ремесло.

У 1686 р. король Ян III Собеський видав декрет, який по-новому врегулював правові відносини між магістратом і вірменами⁷⁷. Після цієї події вірменська громада двічі підтверджувала свої права – у 1697 р. та 1736 р.⁷⁸. Упродовж другої половини XVII – XVIII ст. нечисленна вірменська громада Львова майже повністю асимілювалася з польським населенням. Після входження Галичини до складу Австрійської імперії у 1774 р. вірмени намагалися довести необхідність створення вірменської юрисдикції та зробити її повністю автономною, однак австрійський уряд скасував вірменську юрисдикцію і включив її до складу міського самоврядування у 1784 р.

Євреї. Четверту групу становила єврейська громада, яка сформувалася у Львові одразу після заснування міста в XIII ст. Упродовж наступних століть вона збільшувалася унаслідок міграції, що була частиною великої колонізаційної хвилі із країн Західної Європи до Польського королівства⁷⁹. До Львова інтенсивно прибували також вигнанці з Іспанії, т. зв. марани, шлях міграції яких пролягав не через континентальну Європу, а генуезькі колонії⁸⁰.

Відомо, що XVI ст. вважають «золотим століттям» польського єврейства. Саме у цей час Корона Польська була країною з найбільшим скупченням єврейських громад. Жителі королівських міст західної і центральної частин королівства негативно ставилися до інтенсивного напливу євреїв, які були для них конкурентами, тому різними способами намагалися отримати привілеї, що обмежували

⁷⁶ Там само. С. 348–352.

⁷⁷ Там само. С. 352–375.

⁷⁸ Там само. С. 375–380.

⁷⁹ Janeczek A. Żydzi i Ormianie – dwie gminy religijno-prawne w krajobrazie etnicznym późnośredniowiecznej Polski. *Animarum cultura. Studia nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu*. Warszawa, 2008. T. 1: Struktury kościelno-publiczne / red.: H. Manikowska, W. Brojer. S. 271; Jonathan I. Israel. Żydzi europejscy w dobie merkantylnizmu (1550–1750) / przekł. W. Tyszka. Warszawa, 2009. S. 55.

⁸⁰ Kutrzeba S. Sprawa Żydowska w Polsce. Szkic historyczny. Lwów, 1882. S. 11; Bałaban M. Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII w. Lwów, 1906. S. XVI.

б діяльність цієї етнічної групи – «*privilegii de non tolerandis Judeais*», а це відповідно спонукало євреїв рухатися далі на південний схід⁸¹. Львів приваблював їх передусім вигідним географічним розташуванням та торговельними привілеями, завдяки яким можна було збагатитися за відносно короткий час⁸².

У Львові діяли дві окремо організовані єврейські громади: міська – заселяла єврейський квартал на території «міста в мурах» та передміська, представники якої проживали у Краківському передмісті. Єврейський квартал був фактично «замкнутим світом», окремим містом, у якому діяли дві синагоги, кагальний суд, школа, шпиталь та ринок. На межі вулиць Єврейської та Руської була брама – вхід на територію єврейської дільниці. Щовечора її замикали двома окремими замками – одним зовні, щоб євреї не проникали на територію міста, іншим із середини, щоб вберегтися від антиєврейських погромів⁸³. Окрім того, євреї не могли претендувати на отримання міського громадянства, а отже, і користуватися привілеями. Заборонялося також укладати мішані шлюби, проводити фінансові операції, тому єврейська громада сприймалася як чужорідний елемент і була найменш схильною до асиміляції⁸⁴.

Єврейська громада була водночас світською інституцією та релігійною громадою. Вона виконувала релігійну, освітню, судову та фінансово-адміністративну функції. Обидві громади Львова – міська і передміська – мали окремі кагали. У складі колегії старших було приблизно 40 осіб, очолювали її 4 старших (*parnossim*). Щомісяця кожен із них виконував функції кагального «бурмистра». Троє

⁸¹ Piechatek M., Piechatek K. *Dzielnice żydowskie w strukturze przestrzennej miast polskich. Żydzi w dawnej Rzeczypospolitej: materiały konferencji «Autonomia Żydów w Rzeczypospolitej szlacheckiej»*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1991. S. 311; Bratkowski S. *Pod naszym i waszym niebem. Krótka historia Żydów w Polsce i stosunków polsko-żydowskich*. Warszawa, 2006. S. 39.

⁸² Janeczek A. *Żydzi i Ormianie – dwie gminy religijno-prawne w krajo-brazie etnicznym późnośredniowiecznej Polski*. S. 273.

⁸³ Така відстороненість була притаманною єврейським громадам й інших міст: Tollet D. *Życie prywatne Żydów w Polsce epoki Wazów. Żydzi w dawnej Rzeczypospolitej: materiały konferencji «Autonomia Żydów w Rzeczypospolitej szlacheckiej»*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1991. S. 272.

⁸⁴ Капраль М. Шляхи асиміляції національних громад Львова в XVI–XVIII ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2003. Вип. 38. С. 50.

інших членів кагалу були асесорами єврейського суду, решта формувала кагальну раду, що репрезентувала інтереси всієї громади⁸⁵.

Упродовж століть юдеї дбали про автономію та самобутність своїх громад у діаспорі. Поряд із декретами центральної влади, що надавали єврейським громадам обмежене самоврядування та право жити у власному замкнутому суспільстві, вагомим чинником було автономне єврейське судочинство⁸⁶. Після запровадження магдебурзького права у Львові єврейська громада не бажала підпорядковуватися судовій владі новостворених органів міського самоврядування, тому визнала зверхність земського права, на якому базувалися єврейські генеральні привілеї (1264). У 1367 р. Казимир Великий підтвердив цей документ і поширив його дію на територію Малопольщі та південно-східних теренів королівства⁸⁷. Того ж року єврейська громада Львова отримала окремий привілей, згідно з яким врегульовано їхній правовий статус та економічну діяльність. Король гарантував їм свободу торговельних і кредитних операцій, захист від переслідувань та правову автономію, згідно з якою вони підпорядковувалися не локальному війтові, а безпосередньо воєводи як наміснику короля⁸⁸. За цього справи, де позивачами були євреї, належали до компетенції кагального суду, а справи, де християнин сперечався з євреєм, – до компетенції суду воєводи. Розгляд справ, у яких євреї позивав християнина, залежав від сторони відповідача (якщо він був міщанином – до судової лави або ради, якщо ж шляхтичем – до гродського суду, вірменином – до суду вірменських старших). Це стосувалося передусім кримінальних (спірних) справ. Натомість вирішення дрібних суперечок,

⁸⁵ Bałaban M. Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII w. S. 232.

⁸⁶ Schmucl S. Stosunki prawne pomiędzy jednostką a gminą w prawie żydowskim w Polsce w XVI i XVII w. *Żydzi w dawnej Rzeczypospolitej: materiały konferencji «Autonomia Żydów w Rzeczypospolitej szlacheckiej»*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1991. S. 91.

⁸⁷ Затверджені привілеєм Болеслава Побожного у 1264 р., згідно з ними євреї підпорядковувалися безпосередньо владі короля і були під його захистом. У спірних справах між євреями, а також між євреями та християнами юдеї підпорядковувалися королівському суду: Heyde J. *Polityka rady miejskiej Lwowa wobec Żydów i Ormian w XV–XVI wieku. Heterogeniczność etniczno-religijna w mieście jako wyzwanie ustrojowe. Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. Warszawa, 2015. R. 63. Nr 2. S. 288.

⁸⁸ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 25.

пов'язаних із ділянками, межами між ними, неправомірним будівництвом, належали до компетенції магістрату. Справи євреїв, які проживали у передмісті, зокрема на старостинській юрисдиції, розглядав староста. Королівський суд був інстанцією, до якої юдеї могли звертатися з апеляціями від інших органів. Згідно з королівським привілеєм 1539 р., євреї, осілі на території приватних міст і юридик, підпорядковуються владі їхніх власників. Від цього часу воевода судив лише тих, які проживали на території «міста в мурах» та у Краківському передмісті, тобто підлягали юрисдикції міського самоврядування. Натомість євреї, які проживали на території Підзамча, належали до юрисдикції старости⁸⁹.

У другій половині XVI ст. євреї домагалися розширення своєї судової автономії. Згідно з королівським декретом 1569 р., єврейський суддя мав обиратися винятково з-поміж шляхтичів, воевода лише затверджував його кандидатуру. Суддя мав діяти тільки порозумівшись із старійшинами громади, тобто приймати рішення і вести облік за погодженням із ними. Сприятливим для єврейської громади був королівський привілей 1571 р., у якому Сигізмунд Август надав їм нові судово-правові прерогативи. Згідно з цим документом, у кримінальних справах євреї мали звертатися до королівського суду під головуванням руського воеводи. Цей суд мав відбуватися лише у місті, де знаходилася єврейська синагога. Єврейські судді повинні були обиратися лише з-поміж осіб шляхетського походження⁹⁰.

Після того, як проблеми судової юрисдикції були вирішені, євреї почали шукати шляхи розширення своїх прав у економічному житті міста⁹¹. У той час представникам єврейської громади у Львові,

⁸⁹ Bałaban M. Historia i literatura żydowska. Ze szczególnym uwzględnieniem historii Żydów w Polsce. Lwów; Warszawa; Kraków, 1925. T. 3. S. 210; Bałaban M. Dzieje Żydów w Krakowie i na Kazimierzu (1304–1868). Kraków, 1912. T. 1: (1304–1655). S. 341; Bałaban M. Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII w. S. 282; Bałaban M. Ze studiów nad ustrojem prawnym Żydów w Polsce. Sędzia żydowski i jego kompetencja. *Pamiętnik trzydziestolecia pracy naukowej prof. dra hab. Przemysława Dąbkowskiego 1897–1927*. Lwów, 1927. S. 249.

⁹⁰ Schorr M. Organizacja Żydów w Polsce od najdawniejszych czasów aż do r. 1772. (głównie na podstawie źródeł archiwalnych). *Kwartalnik Historyczny*. Lwów, 1899. R. 13. Zesz. 1. S. 741; Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 434–436.

⁹¹ Цей процес був загальноєвропейським. У 1570–1600 рр. його спостерігали в Італії, Франції, Чехії, Нідерландах та на німецьких землях.

згідно з привілеєм від 1527 р., дозволялося продавати лише чотири види товарів: сукно, шкіру, віск та волів, але вони часто порушували закон. В інших містах євреї часто укладали угоду з міською владою, тобто фактично купували собі право на торгівлю. У 1581 р. міська рада та єврейська громада підписали угоду, т. зв. «пакти», терміном на вісім років. Згідно з ними, євреям дозволялося продавати східні товари під час щорічних ярмарків. І хоча вони не могли продавати речі, привезені з європейських країн, їхнє становище значно покращилося⁹². Колегія «40 мужів» як представницький орган львівського міщанства постійно вела судові справи про анулювання вищезгаданих пактів, але євреї завжди шукали способи домовитися з міською владою. Завдяки сприянню королівського двору та місцевої шляхти, міська рада йшла на компроміс і продовжувала дію «пактів». Така ситуація зберігалася і в наступні десятиліття⁹³.

У другій половині XVII ст. економічне становище євреїв покращилося. У 1670 р. і 1671 р. король Міхал Вишневецький, бажаючи покращити їхнє становище після антиєврейських погромів, фактично зрівняв їх у правах із повноправними міщанами, тобто вони могли торгувати різними товарами і купувати нерухомість у місті⁹⁴. У 1672 р. король подбав про єврейську громаду передмістя і надав їй такі ж права, як і міській єврейській громаді⁹⁵. Проти цих приві-

Причини поширення були різними. У 1570-х роках, після десятиліть релігійних конфліктів та теологічних диспутів, західна культура вже не сприймалася як винятково християнська, змінився світогляд європейців. Також важливе значення мало те, що саме в цей час потужного розвитку зазнала міжнародна далекоюсяжна торгівля, ключовими фігурами в якій були євреї. Тому органи влади почали залучати євреїв до економічної діяльності, незважаючи на усталені в суспільстві норми і традиції: Jonathan I. Israel. *Żydzi europejscy w dobie merkantylizmu...* S. 65–85.

⁹² Bałaban M. *Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII w.* S. 407; Charewiczowa Ł. *Ograniczenia nacyj schizmatyckich i Żydów we Lwowie.* S. 223–225; Kapral M. *Lviv and its ethnic groups in the second half of the sixteen century.* *Martin Gruneweg (1562 – nach 1615) – Ein Europäischer Lebensweg. Martin Gruneweg (1562 – after 1615 a European Way of Life)* / ed. A. Bues. Wiesbaden: Harrasowitz, 2009. S. 106–109.

⁹³ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 207, 211.

⁹⁴ Капраль М. Антиєврейські заворушення та погроми у Львові XVII–XVIII ст. *Соціум. Альманах соціальної історії*. Київ, 2003. Вип. 2. С. 89–100; Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 467–475.

⁹⁵ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. С. 476–477.

леїв протестували представники Організації «націй і станів». Міська влада всіма способами намагалася відновити обмеження прав євреїв на торгівлю лише чотирма видами товарів: сукном, шкірою, воском і волами, а також ліквідувати єврейські броварні у передмістях. У XVIII ст. польські королі двічі підтверджували права та привілеї єврейської громади Львова – у 1735 р. та 1765 р., завдяки чому вона продовжувала відігравати вагомий роль в економічному житті міста⁹⁶.

Привілей про надання магдебурзького права Львову посідає особливе місце в урбаністичних студіях Центрально-Східної Європи – на відміну від інших локаційних привілеїв, він адресований не лише католицькому населенню, але й некатолицьким групам (вірменам і русинам) та навіть нехристиянам (євреям, татарам і сарацинам). Після запровадження тут магдебурзького права, під впливом багатоетнічності та мультикультурності, в осередку викристалізувалася специфічна форма міського устрою.

Серед міського населення абсолютної переваги не мала жодна з етнічних груп. Поляки становили більшість у середмісті, українці, вірмени та євреї проживали в своїх ділянках, формуючи окремі релігійно-етнічні групи. Представники католицької громади могли отримати міське громадянство, а отже, і користати з усіх привілеїв магдебурзького права без формальних обмежень. Лише вони могли брати участь у багатьох сферах міського життя, торгівлі, економіці, самоврядуванні та судочинстві. Значна частина королівських привілеїв, отриманих містом, поширювалася лише на католицьку громаду. Українці не створили власних незалежних судових та адміністративних структур, тому підпорядковувалася міському магдебурзькому праву. Для них автономія існувала лише у формі релігійного братства при церкві Успіння Пресвятої Богородиці. Старійшини (сеньйори) братства репрезентували інтереси українців при королівському дворі та в інших офіційних установах. Членам вірменської громади, які, займаючись торгівлею зі Сходом, отримували великі прибутки, вдалося створити судову автономію у вигляді вірменського суду, що складався з вірменських старійшин і міського війта. Діяльність єврейської громади базувалася не на

⁹⁶ Там само. С. 495–499; Kapral M. The Jews of Lviv and the City Council in the Early Modern Period. *Polin: Studies in Polish Jewry*. Oxford; Portland, 2014. No. 26. S. 79–100.

магдебурзькому праві, а на Статуті Болеслава Побожного (т. зв. Єврейські генеральні привілеї), який передбачав судову автономію для них. Єврейська судова автономія проявлялася у діяльності єврейського суду та посади єврейського судді, що був християнином, обов'язково шляхтичем і обирався руським воєводою.

Ольга ГУЛЬ